

modernizace. Sociální, občanský konsensus je dialektickým předpokladem ekonomického fungování tržního hospodářství. Cílem systémové politizace a reformy institucí v situaci neexistence *reálné alternativy průmyslové moderny* je *vymanit vědu a techniku, výzkum a vývoj ze zajetí omezených anonymních tlaků ekonomiky* (s. 26). Beck ukazuje, že ekonomika je součástí kultury, kulturního systému společnosti a jako taková nemůže být *autonomní*: naopak – soudí, že dochází ke stále většímu prolínání instrumentální racionality racionalitou hodnotově praktickou, tzn. *technické* v sobě obsahuje *hodnotové*. Práce, změna techniky i ekonomický rozvoj jsou *zabudovány* v kulturním normativním systému očekávání a hodnotových orientací lidí. Problémem je dnešní dominantní normativní systém, v němž se po II. světové válce vytvořil konsensus individualizovaných konzumů a demokratických životních stylů kolem společného politického cíle ekonomického, technického pokroku jako lineárního růstu. O negativních důsledcích v podobě technicko-ekologických rizik ohrožování lidí, přírody, společnosti je sice veřejně diskutováno – avšak nemají dosud účinnou zpětnou vazbu na procesy technické změny (s. 327).

Podle Becka by úkolem sociologie v reflexivním modernizování měla být kritika toho, jak ideologie růstu a blahobytu legitimizuje neodpovědné jednání reprodukcí rutinu byrokratických institucí při praxi odkladů rozhodování a technicistních definic *normálnosti* vysokých technických rizik. Sociologická analýza by tedy měla zkoumat nikoli dílčí problémy, ale komplexní makrosociální souvislosti produkce negativních důsledků úspěšné modernizace, jež jenom reprodukuje kulturní stereotyp evoluce, který v nových ekologických i politických podmínkách reálně zastaral.

Úkolem je zde demaskovat *antimodernu* v *kostrýmu moderní rétoriky* a překonat vlastní sociologické stereotypy tradice pohledu na modernizační proces. Strategickou rolí sociologie by mělo být rozvinutí nového obrazu sociálního jednání – proti starému obrazu aktérů, kteří hlavně reprodukuji dané struktury, postavit obraz nový, v němž aktéři dané struktury mění a tyto struktury se stávají předmětem vyjednávání (s. 90-91). Tento obraz teorie jednání, jenž má být podle Becka právě základnou praxe jeho změny, je reflexivním předpokladem zrušení dosavadního odtržení *politického* a *nepolitického* – dualismu společnosti, kultury a přírody – kdy ekologické problémy budou pochoopeny a řešeny nikoli technicky, nýbrž politicky – na platformě nového rozvinutí demokracie. Beckovu teorii změny modernizační kvality nelze pojímat jako technokratický návod, nýbrž jako diskurs o strategii sebestoprávnosti, jež implikuje jak přeměny normativně-kulturní, tak institucionálně-organizační. Tím, že ukazuje na problém potřeby změnit v podmínkách globální ekologické změny naše pojetí inovace či sociální změny, se stává Beckova práce příspěvkem sociologie k dalšímu rozpracování ekologické problematiky jako sociálně politického problému. Slabinou tohoto příspěvku se zdá být určitá problematičnost modelu konsensu – způsobená právě oním pověstným „i“, jež metodologicky Beck využívá ve svém pojetí moderny a modernizace. Předkládaný model konsensu totiž naráží na skutečnost, že většina lidí i společností v současném globálním světě chce mít obojí: materiální blahobyt i zdravé a hezké životní prostředí, riziko zisků i osobní seberealizaci i jistoty bez rizik, jež by přerostla v sebezničení atd.

Oleg Suša

Robert A. Dahl: Demokracie a její kritici

Praha, Victoria Publishing 1995, 351 s.

Kniha emeritovaného profesora politických věd na Yalské univerzitě Roberta A. Dahla je věnována výkladu teorie a praxe demokracie, jejím možnostem a mezím, nepřátelsky zaujatým i sympatizujícím kritikám v minulosti a současnosti s výhledem dalšího vývoje demokratic-

kých idejí a institucí v možné budoucnosti. Tato tematika je studována s přihlédnutím hlavně k anglosaské politické filozofii a anglo-americké tradici a skutečnosti v šesti částech. V první rozebírá stručně čtyři nejdůležitější zdroje demokracie: (i) klasickou řeckou *polis* reprezentovanou Aténami, (ii) římskou republiku, (iii) italské městské státy v období středověku až do počátku renesance a (iv) myšlenky a

instituce zastupitelské vlády, jak se projevily koncem 18. století ve Francii a Americe. V druhé části se autor vyrovnává s nepřátelskými kritikami: s (i) anarchismem jakožto koncepcí zaměřenou proti jakémukoliv formě státu, tedy i demokratického, a (ii) s poručnictvím ve veřejných záležitostech a jemu odpovídajícím paternalismem v případě individuálního rozhodování. Toto v podstatě totalitární stanovisko spojuje s názory Platónovými, avšak ani ve svém výkladu, ani v literatuře se nezmiňuje o Popperovu pojetí otevřené společnosti a jejích nepřátel. Dahl si poměrně málo všimá i různých forem diktatury a dokládá totalitní ideologii hlavně na marxismu. Ve třetí části rozebírá demokratický proces opírající se o myšlenku vnitřní rovnosti, tj. individuální rovnosti ve věcech vyžadujících kolektivní rozhodování, osobní autonomie a ochrany osobních zájmů. Tyto koncepce jsou vědomě založeny na názorech J. Locka (Dvě pojednání o vládě) a J. St. Milla (Úvahy o vládě ústavní); jsou navíc zesíleny požadavkem pevné zásady rovnosti, která je založena na principu stejného zvažování zájmů a osobní autonomie. Je rovněž spjata s předpokladem, že obyčejní lidé jsou obecně způsobilí si vládnout, jinak řečeno, že podstatná část dospělých osob má podléhat závaznému kolektivnímu rozhodování společnosti. V této souvislosti se Dahl pochopitelně nemohl vyhnout zvláštnímu postavení žen v jinak demokratických zemích, co se týče volebního práva, a reálného postavení menšin. Ve čtvrté části zaměřené na problémy v demokratickém procesu věnuje velkou pozornost pravidlu většiny a různým modelům vlády a volebním systémům, především ovšem alternativě většinového nebo konsensuálního modelu, poměrnému, relativnímu či absolutně většinovému volebnímu systému. Svě teoretické úvahy doprovází kritickým rozbořem minulého a současného stavu věcí v různých státech, běžně pokládaných za demokratické. V páté části, kterou je třeba pokládat za nejvýznamnější, rozebírá podrobněji tzv. polyarchii, kterou chápe jako soubor politických institucí nutných pro moderní zastupitelskou demokracii ve velkém měřítku. Charakterizuje ji takto: „občanství je rozšířeno na poměrně velkou část obyvatelstva a občanská práva zahrnují možnost být v opozici a hlasováním odvolat nejvyšší úředníky vlády“

(s. 202). Aby se nějaká vláda mohla označit za polyarchii, musí existovat těchto sedm institucí: (1) volení vládní úředníci, (2) svobodné a spravedlivé volby, (3) všeobecné volební právo, (4) právo ucházet se o úřad, (5) svoboda projevu, (6) alternativní informace a (7) svoboda sdružování, resp. společenská autonomie. Z těchto charakteristik nebude snad bez zájmu, rozvedeme-li, co autor míní šestou charakteristikou: „Občané mají právo vyhledávat alternativní zdroje informací. Navíc alternativní zdroje informací existují a jsou chráněny zákonem“ (s. 202). Dahl si v této situaci klade otázku, proč se polyarchie rozvinula v některých zemích, a jiných nikoli a spojuje tuto tematiku se stavem vojenské organizace a techniky, se zvládnutím následků politického útlaku a s vývojem moderní dynamické pluralistické společnosti neboli liberální, tržně orientované otevřené společnosti za stejnorodých kulturních podmínek, pokud diferenciace možných subkultur není příliš velká. Zvláštní pozornost zde věnuje také teorii nadvlády menšiny, jak nacházíme nejenom u Marxe, Lenina a Gramscioho, ale také u Pareta, Mosky a Michelse. V návaznosti na koncepcce liberalismu a utilitarismu rozvinuté v minulém století v Anglii se podrobněji zabývá i otázkou obecného blaha jako normativního ideálu a historického jevu a formuluje na závěr svého rozboru toto kritérium osvíceného chápání: „Dobro nebo zájem člověka je vše, co by si člověk zvolil s nejpřesnějším dosažitelným chápáním zkušeností vyplývajících z této volby a jejich nejvýznamnějších alternativ“ (s. 279). Konečně v poslední části předkládá svou vizi demokracie v budoucím světě, v němž je třeba předpokládat postupný přechod od národních států k nadnárodním celkům. Pro rozvinutou demokratickou zemi předpokládá, že občané vlastní takové politické zdroje, aby se mohli podílet na politickém dění jako rovnocenní jedinci. Taková společnost by dále měla záměrně řídit nejenom své politické, ale také své ekonomické struktury, aby se dosáhlo politické rovnosti. A protože ani ve vyspělé demokratické společnosti nelze eliminovat relevantní nerovnosti v politických zdrojích, schopnostech a možnostech občanů, je třeba soustředit se „na omezení napravitelných příčin hrubých politických nerovností“ (s. 293). Dahl v této souvislosti uvažuje podrobněji také